

Af Aarhus Hospitals Historie.

Ved Sagfører, cand. jur. C. J. T. Thomsen.

Som Fuldmægtig hos min afdøde Fader, Justitsraad Carl Thomsen, Forstander for Aarhus Hospital fra 1873 til sin Død i 1909, havde jeg Lejlighed til at beskæftige mig med Hospitalets Forhold i ældre Tid og fik derved Lyst til at fremkomme med nogle Tilføjelser og Berigtigelser til den Fremstilling af Hospitalets Historie, som Hr. J. Hoffmeyer har givet i 1ste Bind af „Blade af Aarhus Bys Historie“.

I. Hospitalets Grund.

Hospitalet blev oprettet ved en kongelig Resolution af 12. November 1541.

Resolutionen henlægger til Hospitalet bl. a. „Sorte Brødre Closter i fornævnte Aars met hves Huse, Plann, Bygning og Abelgaard, som findes Norden og Vesten Sancti Nicolaji (esset omnino Vor Frue) Kyrke og thes ligesten thet Vandlob, som ther komer egienom murenn fran Sancte Karyne Gordt met alt anditt fornævnte Closters Gordsrom og Haverom uthi sin Lenge og Brede, som samme Closter nu begreben og forfunden er.“¹⁾

¹⁾ Nannestad: Hilaria. S. 54.

Hospitalets nuværende Have udgør kun en ringe Del af Sortebrødre Klosterets Have.

Klosterets egentlige Have — det har muligt haft endnu en Have, se nedenfor S. 76 — strakte sig mod Nord og Vest til Grønnegade, mod Syd næsten helt ned til Vestergade og mod Øst til Frue Kirkeplads.

Haven var omgivet af en Mur, som det allerede fremgaar af Resolutionen af $12/_{11}$ 1541 og af Jordskyldbogen fra 1562, hvori det bl. a. hedder: „sst Jacob Kleinsmedt vj sk. aff Laures Remsneers Jordt hoess Closter Mur paa Vester Gaedhe¹⁾“.

Da det i et Dokument fra 1792 i Hospitalets Arkiv berettes, „at den yderste Side et lang Stykke af Brandtmuren om Hospitalets Ejendomme inde i Byen, som støder imod Gaden Skidengyden kaldet, forgangen Vinter af Ælde nedfaldt,“ er der formentlig Grund til at tro, at det er den gamle Klostermur mod Skidengyde, det nuværende Grønnegade, der her omtales. Muren siges at være muret i Ler.

Mellem Klostermuren og Bebyggelsen paa Vestergade har der, som oplyst hos J. Hoffmeyer anf. V. S. 454—455, været en Gang.

Hoffmeyer citerer et Tingsvidne af $23/_{11}$ 1673, der beretter, „at saa vidt Niels Bondesens Ejendom (paa Vestergades Nordside mellem Grønnegade og Frue Kirkeplads) strækker sig, ligger saa meget Møg og Skarn opkastet til Klosterets Mur, skadeligt for godt Folks Gang, som falder igennem Klosters Mur og til og fra Kirke“.

I Hospitalets Fæsteprotokol findes indført et

¹⁾ Hübertz: Aktstykker I. S. 173.

gammelt Skøde, dateres $12/6$ 1697, hvorved Hospitalsforstander Hans Terchelsen Roesenqvist efter Hospitalsinspektørernes Ordre skøder til Hr. Magister Lodtvig Pontopidan og Hr. Raadmand Hans Jensen Winter „Sexten faufne af den Hospitals Hauge jord, Strecher sig udi Breden fra forne Mag: Lodtwigs Eiendom som nu Her hans toxverd i Boer og Noer med Wor frue Kircke Gaard Wester paa ud med forne Mag: Lodtvig og Raadmand Hans Winters Eiendom til den Liden gade Bag Closters Haugen, med sin Indhegning saa som Den nu forefindis dog med den Wilkoer, at Be^{te} Mag. Pontoppidan og Raadmand Hans Winter og Hvem samme ejendom efter dem ejendis Worder Self Lader den indluce fra Hospitalets Haue Jord og Self Holder forsuarlig Luche og ind hegning Wedlige, Hospitalet uden Bekostning eller skadis tilføyelse i nogen maader.“ Købesummen var 120 Rdlr.

Den lille Gade bag Klosterhaven (Grønnegade) Vor Frue Kirkegaard (nuværende Frue Kirkeplads) og Klosterhavens sydlige Indhegning var jo kendt baade af Købere og Sælgere. Det gjaldt derfor blot om at fastsætte Arealets Afgrænsning mod Nord, hvad der sker ved Udtalelsen om, at der sælges „Sexten faufne af den Hospitals Hauge jord.“

Det maa være Meningen hermed at udtrykke, at Hospitalshavens nye Grænse mod Syd skal ligge parallelt med og 16 Favne fra den gamle Klostermur. Ellers mister Skødet sin væsentligste Bestanddel: Bestemmelsen af det Areal, der bortskødes.

Hoffmeyer udtaler om det paagældende Skøde S. 454: „Dette Skøde, som angaar Grunde, der høre til nuværende Nr. 24—26 (de have netop en Længde

Efter V. F. A. Berggreen og Budtz Müller & Co.s Gengivelse af et Matrikelkort over Aarhus 1870.

af ca. 16 Favne) lærer os altsaa, at Kirkegaarden har strakt sig mod Vest med et smalt Stykke, som er bleven bortsolgt og bebygget“.

Denne Udtalelse forekommer mig baade urigtig og uklar.

Hoffmeyer synes at forstaa Skødet som udtalende, at Vor Frue Kirkegaard paa daværende Tidspunkt har strakt sig helt hen til 16 Favnes Afstand fra Grønnegade, hvad Skødet efter min Forning aldeles ikke udtaler.

Samtidig udtaler han imidlertid, at Skødet angaar Grunde, der hører til nuværende Nr. 24 og 26 paa Vestergade. Nr. 24, 26 og 28 udgør tilsammen Matr. Nr. 585 og Matr. Nr. 584, og et Blik paa medfølgende Kort viser derfor klart, at Grunde af disse Ejendomme maa have tilhørt Vor Frue Kirkegaard, hvis denne tidligere har strakt sig længere mod Vest end Frue Kirkeplads nu gør.

Jeg mener derfor at kunne fastslaa følgende:

- 1) Vor Frue Kirkegaard har aldrig strakt sig længere mod Vest end Frue Kirkeplads nu gør.
- 2) Bebyggelse af Vestergades Nordside mellem Frue Kirkeplads og Grønnegade har i alt Fald delvis fundet Sted før 1562.
- 3) Den paagældende Grund har aldrig tilhørt Klosteret, idet der af den alt i 1562 svaredes Jordskyld til Byen.
- 4) Klosterets Tilliggende har ikke strakt sig Syd for den endnu i 1697 i Behold værende Klostermur.

Den 22de Juli 1793 fandt det næste Salg af „Havejord“ Sted. Salget skete ved offentlig Auktion.

I Auktionskonditionerne hedder det: „Skiellet paa den søndre Side vises ved de Indhegninger, tilstødende Eiere har for deres Hauger, Skiellet paa vester og nordre Side er Schidengyden, og paa den østre Side er der sat en Rad Pæle, hvor Hospitalet for egen Regning opfører et Plankeværk.“

Og senere: „Ligesaa forpligtes Kjøberen paa egen Bekostning, uden mindste Udgift for Hospitalet nu eller i sin Tiid at istandsætte og stædse vedligeholde en Indhegning af Muur, Tømmer, Stakitter eller Planker, men ingenlunde med Giærde imellem Schidengyden og Pladsen fra Smeden Jens Brundts Huuses Hjørne Stolpe til det Sted, hvor Plankeværket, som Hospitalet lader sætte, støder til med Enden til Schidengyden.“

Køberen var Købmand Peder Herskind og Købesummen var 390 Rd!r.

Da Smeden Jens Hansen Brondts Ejendom bestod af Matr. Nr. 576 og 577 (se Kortet) og Hospitalet senere i Henhold til kongeligt Reskript af ¹²/₉ 1810 til Ejeren af Matr. Nr. 585, Commandør Fridrik Christian Wulff soigte: „et til Supplicantens Hauge grænsende Stykke Jord af Længde 24 Alen og af Bredde $41\frac{3}{4}$ Alen“ er det klart, at den gamle Klostermur har strakt sig fra A til B, hvilken Linie er parallel med og i 16 Favnes Afstand fra Linien C. D.

Ogsaa mod Nord er Hospitalets Have blevet trængt tilbage, idet Hospitalet omkring Aar 1800 har solgt til Ejeren af Matr. Nr. 539 og 540, der den Gang udgjorde en Ejendom, en 6 Alen bred Strimmel af Hospitalets Havejord samt den Grund, hvor-

paa Hospitalets Brandmur, antagelig den gamle Klostermur, stod.

Jeg har i det foregaaende vist, hvorledes Hospitalets Have efterhaanden i Tidens Løb er bleven beskaaret og vil blot til Slut udtale det Haab, at det maa vare længe, inden en yderligere Beskæring bliver nødvendig.

I Henhold til Justitsministeriel Resolution af $\frac{4}{7}$ 1868 solgte Hospitalet samme Aar til D'Hrr. Købmand N. Kaspersen og Gartner L. Thomsen en Jordlod, „H u m l e h a v e n“ kaldet, bestaaende af Matr. Nr. 509 og 523.

„Humblehaven“s Areal opgives i 1803 at være 13,801 □ Alen, i 1845 at være 15,990 □ Alen, hvad der sikkert skyldes, at man i 1803 men ikke i 1845 kun har opmaalt den egentlige Humlehave, se nedenfor S. 77.

Hospitalets Humlehave omtales ikke udtrykkelig i den kónigelige Resolution af $\frac{12}{11}$ 1541, hvorved Hospitalet oprettedes; Ordene i Resolutionen er imidlertid saa omfattende, at de kan omfatte Humlehaven, og jeg tror, at Hospitalet straks fik Humlehaven, samt at denne tidligere har tilhørt Klosteret. Dels omtales Humlehaven allerede i et Kongebrev af $\frac{8}{5}$ 1560 som Hospitalet tilhørende, dels viser et Kongebrev af $\frac{15}{12}$ 1560 et Følgebrev for Hospitalsforstanderne i Aarhus til de Bønder, som tidligere have ligget til S. Karrine Gaard smsds.¹⁾, at Humlehaven næppe har tilhørt St. Karens Gaard.

Af Humlehaven har der formentlig i gammel Tid været svaret Jordskyld til Byen, idet den i Jord-

¹⁾ Kanc. Brevb.

skyldbogen omtalte „Hospitals Haffue“, der angives at være beliggende „wden Monche portt“ sikkert er identisk med Humlehaven. Jordskylden var 6 sk.¹⁾.

Hoffmeyer oplyser anf. V. S. 193, at de i Jordskyldbogen omtalte Haver nævnes for Udskiftningen i Gaardsavl fandt Sted i sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede.

Humlehaven har ogsaa i Tidens Løb været Genstand for Beskæringer. Af Hospitalets Fundats af $\frac{26}{2}$ 1651 fremgaar det saaledes, at Maren sal. Lauritz Møllers paa Vestergade har betalt Jordskyld til Hospitalet af St. Karens Grund paa samme Gade og tillige af et Stykke Jord af Klosters Hummel-Hauge²⁾.

I en Udskrift af Landmaalings-Forretningerne over Aarhus Kiøbstedjorder, foretaget $\frac{6}{3}$ 1744, og beroende i Aarhus Bys Arkiv omtales Humlehaven. Dens Dimensioner opgives til: Bredde: 45 Alen og 80 Alen, Længde: 190 Alen.

Betragtes medfølgende Kort, vil det ses, at Matr. Nr. 509 og 523 a sammenlagt netop har disse Dimensioner. Matr. Nr. 523 b og c er altsaa ikke medregnet til Humlehaven, og jeg tror med Rette.

I Hospitalets Original Matricul og Jordebog, dateret $\frac{7}{1}$ 1719 tales der om: „Closterets Hommel hauge, og det lidet Stykke Jord derved.“

Dette „lidet Stk. Jord“ er sikkert identisk med Matr. Nr. 523 b og c og er efter min Formening tillige identisk med det Stykke Jord, der ved Kongebrev af $\frac{8}{5}$ 1560 tillægges Hospitalet.

¹⁾ Hübertz: Aktstykker I. S. 169.

²⁾ Hofmans Foundationer Tome II. S. 127.

Det paagældende Kongebrev lyder ifl. Hübertz Aktstykker I S. 162 saaledes:

„Wij Frederich Then Anden mett Gudzs Naade, Danmarcks, Norges, Wendes oc Gottes koning, hertog vdj Slesuig Holsten Stormarn oc Dytmerschen, Greffue vdj Oldenborg oc Delmenhorst, Giøre alle Witterligt att wij aff wor Synderlig gunst oc naade haffue vndt oc giffuit, oc nu mett Thette wort obne breff vnde oc giffue, The fattige vdj hospitalit her vdj wor kiøbsted Aarhus, En wor oc kronens Jord liggindes her Samestestedzs (sic), mett tuende boder som ther paa bygde ere, oc strecker seg samme iord vdj Breden vd til gaden fran Morten Møllers boede oc til Closters homelgaard $xxii\frac{1}{2}$ alne, Jt vd til graffuen i thend Nørre Ende, oc saa i brenden, westen fraa her Peder Fyglantzgaard oc til Closters hommelgaard $xxx\frac{1}{2}$ alne, oc mit i garden tuert offuer $xxx\frac{1}{2}$ alne, Jt. Thend wester siide nest hospitals homlegard i lengden fran gaden oc til graffuen femsindetiuffue oc halff ottende alne, oc paa thend østre side oc saa i Lengden fran forne Morten Møllers bode oc til graffuen westen optil her Peder Fyglantzgaard Lxxxiiij alne, huilcken forne Jord oc Grund, mett hus oc bygning vdj Lengden oc brenden som then nu begreben oc forfunden er, maa oc skal her Effter were oc bliffue till the fattige vdj for^{ne} hospitale till Euindelige Eyendomme: Forbindendes alle Ehuo the helst ere &c.

Giffuit paa wor gaard vdj Aarhus Then
viij Dag Maij Aar &c. MDLx, wnder wortt
signett.

Friderich.

For Rigtigheden af den af mig opstillede For-
modning taler dels den Overensstemmelse, der er
mellem de i Kongebrevet opgivne Dimensioner og
Matr. Nr. 523 b og c's Dimensioner, dels den Be-
mærkning Hofman knytter til Kongebrevet¹⁾: „hvil-
ken Donation endnu er i Behold.“

Har jeg Ret i min Formodning, fremgaar det
af medfølgende Kort, 1) at den i Kongebrevet
ommeldte Gade er Grønnegade, ikke, som Hoff-
meyer antager, Vestergade, 2) at den i Konge-
brevet omtalte Grav i den nørre Ende efter al
Sandsynlighed er identisk med det i den kongelige
Resolution af ¹²/₁₁ 1541 omtalte Vandløb samt med
det Vandløb, der ses paa Kortet lige i Nærheden,
den saakaldte „Skidden Sig“, der altsaa i 1541 og
1560 maa have haft et andet Løb, end den senere
har faaet.

Det forekommer mig naturligt at antage, at
Vandløbet er kommet vest fra gennem Klosterets
Mur ind i Klosterhaven, i saa Tilfælde har St.
Karens Gaard været beliggende vest for Grønne-
gade, og herfor taler, hvad jeg tidligere har omtalt,
at det af Hospitalets Fundats af ²⁶/₂ 1651 fremgaar,
at Maren sal. Lauridz Møllers paa Vestergade har
betalt Jordskyld til Hospitalet af St. Karens Grund
paa samme Gade og tillige af et Stykke Jord af Klo-

¹⁾ Hofman: Foundationer Tome II 1756. S. 112.

sters Hummel-Hauge. Dette synes nemlig at tyde paa, at St. Karens Gaard har været beliggende nær ved Grønnegade mellem Vestergade og Humlehaven.

Hofmeyer deler min Opfattelse¹⁾); derimod synes Bering Liisberg at antage, at St. Karens Gaard har været beliggende Nord for Grønnegade, jfr. Kortet S. 119 i Aarhus Stifts Aarbøger III. 1910.

Den ¹¹/₁₂ 1529 gør Frederik I vitterligt at „om szaa heer epther skeendis vorder, att swortte brødre vdi Aarhwss forladendis worde theris claasther“, unde og give vi Biskop Offwe Biilde og følgende Bisper til Aarhwss samme Kloster med al sin rette Tilliggelse og Bygning, Huse, Kirke, Have, Abildgaard og Teglggaard i Længde og Bredde, „oppe och neder, wiitt och siitt“, som det nu begrebet er, at nyde som fri Ejendom til Aarhwss Kirkes Sæde til evig Tid²⁾“.

Af dette Kongebrev fremgaar det, at Klosteret har ejet en Teglggaard; det er jo sikkert denne, Hospitalets Interesse i det nys nævnte Vandløb skyldes. Hvornaar Teglggaarden er blevet nedlagt, ved jeg ikke. Fra at Teglggaarden ikke udtrykkelig omtales i Resolutionen af ¹²/₁₁ 1541 kan formentlig ikke med Sikkerhed slutes, at den da har været nedlagt. Ret længe derefter har den næppe været i Brug. I 1792 omtaler Hospitalsforstanderen i en Indstilling, at han for en rum Tid siden havde talt med en næsten 90-aarig Mand, der havde fortalt ham, at der skulde have staaet Rudera af en Teglovn inden for Hospitalets Mur mod Skidengyden.

¹⁾ Anf. V. S. 91.

²⁾ Frederik I.s Registanter. S. 240.

II. Om Plovhavre.

I Hospitalets Arkiv findes en gammel Landstingsdomsakt, vedrørende en af Hospitalsforstander i Randers Johan Peter Piper paa Hospitalets Vegne anlagt Sag mod Niels Pouelsen og flere andre Grundejere i Houelberg Herred, der alle havde nægtet at betale skyldig Plovhavre til Hospitalet.

Sagen blev inkamineret for Viborg Landsting den 25. Januar 1702.

Jeg skal tillade mig at citere et Stykke af denne Domsakt:

„Noch udi Rettelagde forne Søren Gundesen Copie af det 4de Kongebref, med Lensmandens Welbr: Henrich Tottes haand underskrevet, Lydendes:

Wii Christian med Guds Naade etc: Hilse Eder alle Vore undersaatte, bønder og Meenige Almue, som bygger og boer udi Ningherit, Hiermsløf herrit, Hasløf herrit, Framløf herrit, Giern herrit, Houelberg herrit og Saubroe herrit Kierligen med Gud og Vor Naade, Vider Kiere Venner, at os Elschelig Hr Peder Hiort, forstander til Ste Cathrine Hospital udi Aarhus haver berettet for os, at i ey skulle gjøre og give hannem, til Hospital til goede Reede, saadane Ploug Korn, og Sædvaanlig Rettighed, som i pligtig er, og Aarligen pleye af Arilds tid til samme Cathrins Hospital givet have, Thj beder og byde vj Eder alle og huer, Særdeelis at j til Goede Reede, give og fornøje forne os Elskel: Hr Peder Hiort, heller hans Visse bud, saadant Ploug Korn og Rettighed som i pleye og pligtig ere, at give til samme Hospital, og i af Arilds tid givet haver, Budendes Sammeledes Eder

Vor Fogder og Embeds Mænd, udi forne Herreder, at j hjælpe forne Elschelig Hr Peder Hiort forstander til samme Hospital saadan forfølgning, over di hannem udi fornⁿ Maade overhørig Side, som hans forfæderne forstander til samme Hospital haft og-fanget haver, og Ladendes det Jngendlunde, Givet paa Vort Slott Tørring¹⁾; Mandagen nest efter Santorum Simonis et Jude Apostolorum Dag Anno = 1513²⁾. Under Vort Zignet

Christian

som samme Kongebref i sig formelder.

Noch udi Rettelagde fornⁿ Søren Gundesen Copie af det 5: Kongebref, med fornⁿ Welbr: Mand, Henrich Tottes haand underskrevet, saalydendes:

Wii Hans med Guds Naade, Danmarks, Sverges, Norges, Vendes og gottes Konning etc: hilsener eder alle, Vore Kiere undersaatt Bønder og almue, i hvem helst di tilhører eller tiener, som byger og boer udi Ning herrit, Hiermsløf herrit, Saubroe herrit, Hasløf herrit, Framløfherrit, Giern herrit og Hovelberg herrit, Kierligen med Gud og Vor Naade, Wider Kiere Venner, at os Elschelig Hr: Peder Hiort, Forstander til Ste: Cathrine Hospital udi Aarhus, haver berettet herfor os, huorledes at nogle af Eder skal have Sidet, og endnu Sider, tilbage med det Almisse Korn, i huert aarlig aar pleye, og pligtig er at udgive, til fornⁿ Ste: Cathrine Hospital, og Ville det ey, som af arilds tid Sægvaaen Været haver, til Reedelighed udgive, Thi bede Vi og byder Eder, alle og

¹⁾ Maa være Tørring Slot i det nordlige Sønderjylland i Haderslev Amt.

²⁾ Paagældende Mandag var den 31. Oktober.

huer, Særdeelis, at i her efter til goede Reede, huert Aarlig Aar, give ogfornøyer hannem forn Almissee Korn, Eftersom i af gammel og Lang Sædvaane giort haver, paa det, at den Guds Tieneste, og andre goede gierninger, som i forn Hospital pleyede at skeep, og opholdes, Ydermeere forøgges og opholdes Kunde, Bedendes og bydendes Desligeste Eder alle, Vor fogder og Embeds Mænd, udi forn Herreder, at di alting Vær forn H^r Peder behielpelig og bistandig, at hand saadant Korn til Reedelighed og uden forhalling udfange Kand, og stede hannem over Dennem som det hos tilbage holder, og ey udgive Wille, Saadan diele og forfølning, som forstanderne udi forn Hospital, tilforne af Arilds tid over Dennem fanget haver, og bewiise Eder her Velwilligen, Ydermeere Ladendes det Ingenlunde. Givet paa Vort Slott Tørring¹⁾ Mandagen næst efter Vor Frue Dag²⁾ Anno = 1512: under Vort Zignet

Hans,

som samme Copier af forn Kongebreue i sig formelder.“

Brevet, udstedt af Kong Hans Mandagen næst efter vor Frue Dag 1512, er sikkert identisk med det i Pave Julius II's Bulle af ¹¹/₉ 1512 omtalte, af Kong Hans udstedte, Kongebrev vedrørende denne Ydelse og formentlig det ældste endnu eksisterende Dokument, hvori Ydelsen findes omtalt.

Af Brevet fremgaar det klart, at det ikke er Kong Hans, der i 1512 har skænket St. Karens Gaard denne Ydelse, som antaget af Nannestad³⁾ og Hoff-

¹⁾ = Tørring. — ²⁾ 29. Marts (?)

³⁾ Hilaria S. 23.

meyer³⁾, idet det tværtimod udtrykkeligt udtales, at Ydelsen i 1512 har været svaret fra Arilds Tid.

I et Kongebrev af $20/5$ 1541 rettet til: alle Vore Undersaatte, Bønder og meenige Almue, i hvem I heldst tilhøre eller tiene, som bygge og boendes er i de paagældende 7 Herreder, hedder det: „Vider, at nu er bevist for Os med Eders og Eders Forfædres aabne beseglet Pergaments-Brev, indeholdendes, at I pleye og pligtig er, at udgive aarligen Aar hver Eder 2 Skepper Korn til St. Karens Hospital udi Aarhus¹⁾“.

Det synes saaledes, at denne Ydelse skylder en Folkebeslutning sin Tilblivelse, en Folkebeslutning, der muligt tillige har angaaet St. Karens Gaards Oprettelse. St. Karens Gaard kaldes i den tidligere omtalte Pavebulle: domus Leprosorum Sancte Catharine Arusiensis og har altsaa været Spedalskhedshospital for Byen Aarhus og de syv ommeldte Herreder.

Ifølge Mansa²⁾ blev det ældste Spedalskhedshospital: Hospitalet udenfor Stege paa Møen, oprettet i Slutningen af det 12te Aarhundrede.

I Løbet af det 13de Aarhundrede blev der oprettet en Mængde andre Spedalskhedshospitaler og efterhaanden gaves der ifølge samme Forfatter næppe nogen Købstad i Danmark uden et Spedalskhedshospital.

Der er derfor Grund til at antage, at St. Karens-

³⁾ Anf. V. S. 87.

¹⁾ Hofman: Foundationer Tome II 1756. S. 105 Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 184.

²⁾ Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedsplejens Historie, 1873. S. 36.

gaard skriver sig fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, hvorimod det sikkert beroer paa en Misforstaaelse, naar Mansa ved St. Karens Gaard har tilføjet Aarstallet 1252; for dette Aar findes nemlig ikke noget Diplom vedrørende Spedalskhedshospitalet udenfor Aarhus, men derimod ifølge Regesta et vedrørende Spedalskhedshospitalet udenfor Aas i Skaane af $24/_{12}$ 1252.

Udtrykket „Plov“ har oprindeligt været ensbetydende med en Bondegård (Boel, Huse)¹⁾, og denne Betydning har Udtrykket i Ydelsens nuværende Navn: „Plovhavre“.

Brevet fra 1512 taler ikke imod den af Hofman²⁾ fremsatte Formodning, at Ydelsen oprindeligt har været „alle slags Korn“, der efterhaanden er bleven til Havre alene, den billigste Kornsort. Imidlertid maa denne Overgang til Havre være sket tidligt, idet et Kongebrev af $15/_{5}$ 1541 til Oluf Hammer³⁾ taler om: „Spetalhavre eller Plovkorn“ og et kongeligt Formaningsbrev til Bønderne i Hovlberg Herred af $3/_{12}$ 1574⁴⁾ taler om „Plovhavre“.

Saadanne Plovkornsydelser til Spedalskhedshospitalet har sikkert været meget almindelige.

Et Kongebrev fra 1541⁵⁾ viser saaledes, at der aarlig har været svaret 1 Skp. Korn af hver Plov i Vendelbo Stift og Aalborg Len samt i Rinds Herred og Hindsted Herred til det fælles Spedalskhedshospital udenfor Aalborg.

¹⁾ Bergsøe: Den danske Stats Statistik III. 1848. S. 612—13.

²⁾ Hofman: Foundationer. Tome II. S. 383.

³⁾ Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 184.

⁴⁾ Kanc: Brevb.

⁵⁾ Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 193.

Endvidere skal jeg efter Regesta anføre, at Ærkebiskop Esgerus i et Brev af $14/4$ 1317 paalægger Indbyggerne i Gydingherred, Gæræsherred, Witelinsherred og Listrien ikke at undlade at betale til Brødrene i Spedalskhedshospitalet i Aos i Skaane de Almisser „Spijtalamosæ“, som de pleje at erlægge hvert Aar,

at alle Indbyggerne i Fersherred den $6/7$ 1332 skriftligt forpligtede sig til hvert Aar at yde til Spedalskhedshospitalet udenfor Lund en Ost eller to skaanske Denarer,

at Ærkebiskop Magnus af Lund i et Brev af $29/4$ 1381 formaner Indbyggerne i sit Stift til rigtig at erlægge de sædvanlige Almisser to Gange om Aaret til de spedalskes Hospital ved Lund,

at der i et Kongebrev af $18/4$ 1469 vedrørende Øland tales om den „spitale Tiende“, som falder paa Øen til de spedalske dersteds,

samt at Kong Hans i et Brev af $17/5$ 1506 stadfæster den Ret, som St. Jørgens Hospital udenfor København har til at indsamle Almissekorn i Lille Herred.

I Forbindelse med Bøndernes Forpligtelse til at svare Plovkorn staar en Ret for de bidragydende til at faa deres spedalske anbragte i Hospitalerne; det hedder saaledes i et Kongebrev af $4/12$ 1526 til Lensmanden Henrik Gøye¹⁾ „ . . . at tw met fforscreffne biscop Lage Vrne haffuer godt tilsyn vdj samme thidt leen till alle hospitaler, at ther indtages the syghe mennesker, som ffyndes [vdj] the herritt, som ther till giffue theres plogkorn.“

¹⁾ Ny Kirkehistoriske Samlinger IV. Bind 1867—68. S. 30-31.

Plovkornsydelserne til Spedalskhedshospitalerne har altsaa været meget udbredt. Naar Christian III's første københavnske Reces af $\frac{30}{10}$ 1536 taler om: „Bispegaffue, Haffre, Smørbyrdt, Nandest, Ploukorn oc anden sliig Tyngge“¹⁾, er der derfor formentlig god Grund til at antage, at der ved Udtrykket „Ploukorn“ netop sigtes til Plovkornsydelserne til Spedalskhedshospitalerne.

Kort Tid efter Reformationen blev Spedalskhedshospitalerne nedlagte og de syges Pleje overladt til de store almindelige Hospitaler, der oprettedes over hele Landet, samtidig blev Indtægterne fra Spedalskhedshospitalerne henlagte til de almindelige Hospitaler.

Det hedder herom i Fr. af $\frac{4}{5}$ 1542²⁾ Kap. 19: „Och effthertij the almectigste Gudt være loffuet och benedideth at then Spetelsche siuge icke er her y Landene saa almindelig, som hun war wdj gammel tiidt, tha wille wij, at alle Sanct Jørgens gaarde och andre smaa Hospitaler, som ere fundereth tiil Spetelsche folck, skulle læggis til the store almindelige Hospital y huert Landt eller Sticth. Och hues Rentthe och gotz, som her til haffuer ligget til samme Sancth Jørgens gaarde eller smaa Hospitaler och icke er forlenthe nogre y theris liifs tiidt, skal her effther ligge och bliffue tiil samme almindelige store Hospitaler och foruendis til the fattugis beste och ther aff aarligen giøris godt rede och Regenskab.

Kapt. 20. Och ther som nogre aff forne Sancth Jørgens Hospitaler er nogen forlenthe wdj theris

¹⁾ Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 6.

²⁾ Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 203—4.

liiffs tiidt, tha skal thet settig och taxeris paa en aarlig affgiift, som the, som haffue samme Hospitale y forleeningh, skulle huert aar giffue ther aff til samme almindelig Hospitaler.

Och wdj huilcke samme Sancth Jørgens Hospitaler som endnu findes Spetelsche folck, tha skulle the foris til the neste almindelige Hospitaler. Och skal hoes samme almindelige Hospitaler wpbyggis et bequembth hus anthen wdj Abildgaarden eller paa et andet bequembth stedt ther noget wdt fran, huilcket samme hus skulle samme Spetelsche folck legges wdj, och ther aff thet almindelig Hospital haffue theris røcth, waretagt, spiisningh och wnderholdingh wdaff en gryde, paa thet at ther inthet skal bliffue fortheret och forspilth till wnøtth, och icke holdis dubbelt omkosteningh“.

Da Spedalskheden ophørte her i Landet, forsvandt ogsaa Plovkornsydelserne de fleste Steder, og Aarhus Hospital er formentlig det eneste Hospital, hvortil Ydelsen endnu erlægges.

Plovhavren findes ikke omtalt i Resolutionen af $12/_{11}$ 1541, hvorved Aarhus almindelige Hospital oprettedes, og dog har Afgiften rimeligvis været svaret til Hospitalet lige fra først af.

Den $15/_{5}$ 1541 giver Kong Christian III nemlig Oluf Hammer Stadfæstelse paa S. Katerine Gaard i Aarhus, hvilket Hospital han skal nyde i sin Livstid, dog at den Kornrente, som plejer at gives af de syv Herreder til samme Gaard og kaldes Spetalhavre eller Plovkorn, herefter skal ydes i Sortebrødre Kloster i Aarhus og ene anvendes til de fattige og syge Folks Nytte, Gavn og Ophold, medens Oluf

Hammer ej skal „bevare“ sig dermed efter denne Dag¹).

Da Hospitalet i Randers oprettedes ved kgl. Resolution af $^{10}/_{12}$ 1558²), blev der dertil henlagt Plovhavren af Houlberg Herred, og først ved kgl. Reskript af $^{14}/_{5}$ 1857 blev Ydelsen af dette Herred tilbagegivet Hospitalet i Aarhus.

Af et Kongebrev af $^{15}/_{2}$ 1573³) fremgaar det, at det ved „vrang Underviisning“ var lykkedes den daværende Hospitalsforstander i Aarhus Jacob Klejnsmed at faa udvirket et Kongebrev⁴), hvorved ogsaa Plovhavren af Houlberg Herred tillægges Hospitalet i Aarhus, hvorfor det paalægges ham, straks at sende Brevet tilbage, for at det kan blive rettet.

Ydelsen afhentedes oprindeligt hos Yderne; i et Kongebrev af $^{3}/_{12}$ 1574 befales det saaledes Bønderne i Houlberg Herred at erlægge deres Plovhavre aarlig til bestemt Tid og paa det Sted i Herredet, som Hospitalsforstanderen befaler⁵). Kort Tid efter gik man imidlertid over til at give Plovhavren i Fæste, se saaledes Hospitalets Fundats af $^{26}/_{2}$ 1651⁶).

Da det skanderborgske Rytterdistrikt oprettedes,

¹) Rørdam: Danske Kirkelove I. S. 184.

²) — — — I. S. 547.

³) Kanc: Brevb.

⁴) Formentlig det Kongebrev, der findes anført hos Hofman: Fund. Tome II 1756, S. 105—6 med urigtig Datering $^{30}/_{12}$ 1573 i Stedet for $^{30}/_{12}$ 1572; jfr. Kanc. Brevb. Jacob Klejnsmed ses ifl. et Kongebrev af $^{22}/_{10}$ 1574 (Kanc. Brevb.) kort Tid efter at have begæret sin Afsked formedelst Alderdom og Skrøbelighed.

⁵) Kanc. Brevb.

⁶) Hofmans Fund, Tome II 1756. S. 125—126.

blev det ved kongelig Resolution af $\frac{2}{8}$ 1721 fastsat, at Hospitalet ikke længere skulde have Plovhavre hos Beboerne i Distriktet, men derimod en aarlig Refusion, fastsat til 4 Mrk. pr. Td. Havre.

Af Hjelmlev samt en Del af Gjærn og Framlev Herreders Beboere svares der derfor en fast aarlig Ydelse i Stedet for Havre.

I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede gik de øvrige Ydere over til at svare Penge efter Kapitelstaksten i Stedet for Havre.

I Henhold til kgl. Resolution af $\frac{23}{9}$ 1882 kan Yderne, derimod ikke Hospitalet, forlange Ydelsen afløst, hvorimod Tiendekommissionen under $\frac{20}{5}$ 1910 har afgivet den Kendelse, at Ydelsen ikke kan afløses efter Tiendeafløsningsloven.

Før 1882 svarede Afgiften med 237 Td. 2 Skp. $3\frac{1}{2}$ Fdk. Havre at betale efter Kapitelstakst og 232 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk., der betales med 1 Kr. 33 Øre pr. Td.

Ifl. det for Aaret 1909—10 aflagte Regnskab svarede Afgiften med 179 Tdr. 2 Skp. $1\frac{1}{4}$ Fdk. at betale efter Kapitelstakst og 190 Tdr. 7 Skp. 0 Fdk. at betale med 1 Kr. 33 Øre pr. Td.

